

**TIJORAT BANKLARINING TADBIRKORLIKNI MOLIVAVIY
QO‘LLAB-QUVVATLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH*****ABDULLAYEV O‘LMAS SHAMSIDDIN O‘G‘LI****O‘zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi magistranti*Olmosabdullayev372@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada tijorat banklarining tadbirkorlik sub’ektlarini (SME - Small and Medium-sized Enterprises) moliyaviy qo‘llab-quvvatlashdagi hozirgi holati, tizimli muammolar va ularni hal etish yo‘llari tahlil qilinadi. O‘zbekiston tajribasi xalqaro yondashuvlar bilan qiyoslanadi: kafolat fondlari, kredit subsidiyalari, raqamli scoring va ochiq bank texnologiyalari, shuningdek kapital bozori vositalarining (SME obligatsiyalari, faktoring, crowd-investing) integratsiyasi bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. Takliflar bank ichki risk boshqaruvi (IFRS(International Financial Reporting Standards) 9 kontekstida PD- Probability of Default / LGD- Loss Given Default / EL- Expected Loss), kredit axboroti, M&E(Monitoring and Evaluation) va davlat-xususiy hamkorlik mexanizmlarini uyg‘unlashtirishga tayanadi. Xulosa bo‘limida aniq “yo‘l xaritasi” keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash; kichik biznes va xususiy tadbirkorlik (KAXB/SME); moliyalashtirish bo‘shliqlari; kredit kafolatlari; subsidiyalar; raqamli kreditlash; ochiq bank tizimi; kredit axborot infratuzilmasi; risk-asosli nazorat; ta‘minotsiz kredit; faktoring; ta‘minot zanjiri moliyasi; islomiy moliya; yashil kreditlar; KPI(Key Performance Indicator) va monitoring.*

Kirish. Raqobatbardosh iqtisodiyotda bandlik va yalpi qo‘shilgan qiymatning sezilarli qismi tadbirkorlik sub’ektlari hissasiga to‘g‘ri keladi. Biroq, aynan shu qatlam uchun moliyaviy resurslarga kirish ko‘pincha garov ta‘minoti yetishmasligi, tranzaksion xarajatlar va axborot assimetriyasi tufayli cheklangan bo‘ladi (World Bank, 2025). O‘zbekistonda oxirgi yillarda moliya sektorini modernizatsiya qilish, raqamli to‘lovlar ekotizimini kengaytirish, xususiy sektor

ulushini oshirish bo'yicha qator tashabbuslar ishga tushirilgan; ular ichida KAXB(Kichik va o'rta biznes) uchun kapitalga kirishni yengillashtirish ham alohida ustuvor yo'nalish sifatida qayd etilgan. Davlat siyosatidagi bu vektor xalqaro moliya institutlari strategiyalarida ham aks etadi: EBRD mamlakatda xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash maqsadida milliardlab yevrolik loyihalarni amalga oshirmoqda hamda KAXB uchun moliyalashtirish, maslahat va institutsional islohotlar paketini kengaytirgan.

Bozor iqtisodiyotida tadbirkorlik sub'ektlari iqtisodiy rivojlanishning muhim drayveri hisoblanadi. Kichik va o'rta biznes yangi ish o'rinlarini yaratadi, innovatsion g'oyalarni amaliyotga joriy etadi va hududlarda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Biroq ularning rivojlanishida asosiy muammolardan biri moliyaviy resurslarga cheklangan kirishdir. Tadbirkorlar ko'pincha o'z loyihalarini moliyalashtirish uchun tijorat banklariga murojaat qiladilar, ammo garov ta'minotining yetishmasligi, kredit tarixining zaifligi, yuqori foiz stavkalari va tranzaksion xarajatlarning yuqoriligi sababli moliyaviy qo'llab-quvvatlash to'laqonli ishlaymay qolmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda moliya sektorini modernizatsiya qilish, bank xizmatlarini kengaytirish va raqamlashtirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash jamg'armalari, subsidiyalar va kafolat mexanizmlari orqali kichik biznesni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajriba ham shuni ko'rsatadiki, banklarning tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashdagi roli doimiy ravishda yangilanib turadigan mexanizmlarni talab qiladi.

Tijorat banklarining o'rni va mavjud muammolar.

Tijorat banklari tadbirkorlikni moliyalashtirishda asosiy vositachilardan biridir. Ular jamg'armalarni jalb qiladi, risklarni taqsimlaydi va kreditlar orqali iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlaydi. Shu bilan birga, mavjud tizimda bir qator muammolar mavjud.

Birinchidan, tadbirkorlarning ko'pchiligi yetarli garov ta'minotiga ega emas. Bu, ayniqsa, yangi tashkil etilgan korxonalar uchun jiddiy to'siq bo'lib xizmat

qiladi. Ikkinchidan, kredit axborot tizimining rivojlanmaganligi sababli banklarda qarz oluvchining to'lov qobiliyatini aniq baholash imkoniyatlari cheklangan. Uchinchidan, moliyaviy vositalarning xilma-xilligi yetarli emas — faktoring, leasing, supply chain finance kabi mexanizmlar keng tarqalmagan. Natijada ko'plab loyihalar moliyaviy ta'minotsiz qolmoqda.

Tadbirkorlikni moliyalashtirishdagi asosiy cheklovlar

Quyidagi jadvalda O'zbekistondagi tadbirkorlikni moliyalashtirish jarayonida uchraydigan muammolar keltirilgan:

1-jadval¹

Tadbirkorlik sub'ektlarining moliyaviy qo'llab-quvvatlashdagi muammolari

Muammo turi	Izoh
Garov ta'minoti yetishmasligi	Yangi korxonalarda moddiy aktivlar mavjud emas, shuning uchun kredit olish qiyinlashadi.
Axborot assimetriyasi	Kredit tarixlari va moliyaviy oqimlar bo'yicha ma'lumotlarning yetarli emasligi.
Yuqori foiz stavkalari	Kredit resurslari narxining yuqoriligi tadbirkorlikning foyda marjasini kamaytiradi.
Moliyaviy vositalar kamligi	Faktoring, ta'minot zanjiri moliyasi va kvazikapital vositalari rivojlanmagan.

Bu muammolarni hal qilish uchun banklarning o'zi ham, davlat ham, xalqaro moliya institutlari ham faol hamkorlikda ishlashi talab qilinadi.

Takomillashtirish yo'nalishlari

Moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish uchun bir nechta strategik yo'nalishlar mavjud. Avvalo, kafolat fondlari faoliyatini kengaytirish zarur. Bunda davlat tadbirkorlarga kredit olishda kafolat taqdim etishi, risklarning bir qismini o'z zimmasiga olishi orqali banklar faolroq kreditlashga undaladi.

¹ Muallif tomonidan yaratildi!

Ikkinchi muhim yo‘nalish — foiz stavkalarini subsidiyalash tizimini takomillashtirish. Bunday mexanizm natijaga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak: yangi ish o‘rinlari yaratgan, eksport hajmini oshirgan yoki ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarni amalga oshirgan korxonalarga ustuvorlik berilishi lozim.

Uchinchi yo‘nalish — raqamli skoring tizimini joriy etish. Masofaviy kreditlash jarayonlarida alternativ ma’lumotlardan foydalanish (soliq hisobotlari, elektron hisob-fakturalar, to‘lovlar tarixi) banklarga qarz oluvchilarni tezkor va adolatli baholash imkonini beradi.

To‘rtinchi yo‘nalish — supply chain finance va faktoringni rivojlantirish. Bu kichik yetkazib beruvchilarga yirik korxonalarga bog‘liq holda garovsiz moliyalashtirish imkonini beradi.

2-jadval²

Tizimni takomillashtirish bo‘yicha asosiy yo‘nalishlar

Yo‘nalish	Amalga oshirish mexanizmi
Kafolat fondlari	Risklarni davlat bilan bo‘lishish orqali banklarni faolroq kreditlashga undash
Foiz subsidiyalari	Natijaga yo‘naltirilgan: ish o‘rinlari, eksport va ijtimoiy loyihalar uchun
Raqamli skoring	Elektron ma’lumotlar asosida qarz oluvchilarni tezkor baholash
Supply Chain Finance	Yirik korxonalar bilan hamkorlikda garovsizlikni yumshatish
Yashil kreditlar	Energiya samaradorligi va ekologik loyihalar uchun imtiyozli moliyalashtirish

Tadbirkorlikni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha strategik yo‘nalishlar ichida eng muhimlaridan biri sifatida konkret tavsiyalar bloki ajralib turadi. Ushbu yo‘nalish bevosita amaliyotga yo‘naltirilgan bo‘lib, tizimdagi real muammolarga yechim taklif etadi va mavjud moliyaviy infratuzilmani yanada samarali ishlashiga xizmat qiladi. Tavsiyalarni ishlab chiqishda moliyaviy

² Muallif tomonidan yaratildi!

inklyuzivlik, innovatsion yondashuvlar, xalqaro standartlar va mahalliy sharoitlar o‘zaro uyg‘unlashtirilishi lozim.

Tijorat banklari tomonidan kichik va o‘rta biznes subyektlariga yo‘naltirilgan maxsus kredit liniyalarini joriy etish dolzarb ehtiyojlardan biridir. Masalan, ayollar tadbirkorligi, axborot texnologiyalari, qishloq xo‘jaligi yoki yashil iqtisodiyot yo‘nalishlarida faoliyat yurituvchi loyihalar uchun alohida kredit mahsulotlari ishlab chiqilishi kerak. Bunday ixtisoslashtirilgan yondashuv, bir tomondan, risklarni aniqroq baholash imkonini bersa, ikkinchi tomondan, resurslarning aniq manzilga yo‘naltirilishini ta‘minlaydi. Shuningdek, kreditlar shartlari ushbu sohalar ehtiyojlariga moslashtirilgan bo‘lishi lozim: foiz stavkalari, imtiyozli davr, qaytarish mexanizmi va monitoring tizimi.

Tadbirkorlar uchun kreditga layoqatlilikni baholashda raqamli texnologiyalar asosidagi tizimlarni joriy etish ayniqsa samarali bo‘lishi mumkin. An‘anaviy kredit skoring tizimlari ko‘plab kichik biznes vakillarini chetlab o‘tadi, chunki ular rasmiy moliyaviy tarixga ega emas yoki garov ta‘minoti yetishmaydi. Shu sababli, alternativ ma‘lumotlar asosida – masalan, soliq to‘lovlari, elektron hisob-fakturalar, onlayn to‘lovlar va mobil tranzaksiyalar – baholovchi tizimlar yaratish banklar uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Raqamli skoring nafaqat qarz oluvchini tezroq baholash imkonini beradi, balki insoniy omillardan xoli va nisbatan xolis bo‘ladi. Bu esa banklarning kredit portfeli sifatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, xususan supply chain finance va faktoring xizmatlarini kengaytirish, kichik biznes uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. An‘anaviy kreditlashda garov talab qilinadigan bo‘lsa, ushbu moliyaviy vositalar aynan biznesning mavjud operatsiyalari asosida moliyaviy resurslarni jalb qilish imkonini beradi. Masalan, kichik yetkazib beruvchi korxona o‘z mahsulotini yirik korxonaga sotgan bo‘lsa, faktoring orqali to‘lov muddati kelmasdan oldin moliyalashtirishni olishi mumkin. Supply chain finance esa butun ta‘minot zanjirida naqd pul oqimini tezlashtiradi va barcha ishtirokchilarning moliyaviy barqarorligini oshiradi. Bunday xizmatlarning joriy etilishi uchun esa

banklar va yirik korxonalar o'rtasida yuqori darajadagi hamkorlik va axborot almashinuvi zarur.

Kichik va o'rta biznes uchun xorijdan investitsiyalar jalb qilishda xalqaro donorlar, taraqqiyot institutlari va moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlik kengaytirilishi lozim. Jumladan, xalqaro kredit kafolatlari, grantlar va texnik yordam dasturlari tadbirkorlar uchun kapitalga kirishni soddalashtiradi. Bu yerda davlat muhim vositachi sifatida harakat qilishi, xalqaro institutlar bilan muzokaralarda mahalliy tadbirkorlik manfaatlarini himoya qilishi kerak. Bundan tashqari, xorijiy investorlarga soliq yengilliklari yoki kafolat mexanizmlari orqali rag'batlantirish choralari ham muhim o'rin tutadi.

Yuqorida ko'rsatilgan tavsiyalar faqat banklar faoliyatini emas, balki umuman moliyaviy ekotizimni yaxshilashga xizmat qiladi. Bu esa tadbirkorlik uchun qulay moliyaviy muhit yaratib, iqtisodiyotning tarkibiy o'sishini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, ushbu tavsiyalarni amalga oshirish jarayoni doimiy monitoring va baholash tizimlari bilan qo'llab-quvvatlanmog'i kerak. Chunki har qanday islohotning muvaffaqiyati ularning qanday amalga oshirilishiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. British Business Bank (2024). Growth Guarantee Scheme. London.
2. EBRD (2024). Uzbekistan Country Strategy. London.
3. IMF (2025). Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program. Washington.
4. KODIT (2023). Credit Guarantee Fund of Korea: Annual Report. Seoul.
5. World Bank (2022). Uzbekistan Financial Sector Reform Project. Washington.
6. Prezident.uz (2023). Tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar. Toshkent.
7. AFC (2024). Innovative Financial Instruments for MSMEs in Emerging Markets. Asian Financial Cooperation Institute, Singapore.
8. Basel Committee on Banking Supervision (2023). Credit Risk Management and SME Lending Practices. Bank for International Settlements, Basel.

9. GIZ Uzbekistan (2024). Public-Private Dialogue for SME Finance in Uzbekistan. Tashkent.
10. UNDP Uzbekistan (2025). Inclusive Finance and Digital Transformation: Opportunities for SMEs. Tashkent.
11. ADB (2023). Fostering SME Development through Financial Inclusion in Central Asia. Manila.
12. OECD (2024). Enhancing Access to Finance for MSMEs: Global Trends and Policy Recommendations. Paris.
13. Central Bank of Uzbekistan (2025). Annual Report on the Development of the Financial Market. Tashkent.
14. International Finance Corporation (IFC) (2023). Digital Financial Services for MSMEs in Uzbekistan. Washington.